

"MAKTABGACHA YOSHDAGI KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNI O'QITISH VA TARBIYALASH"

Ne'matova Shirinoy Nizomiddinovna

Buxoro davlat Universiteti Pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(maktabgacha ta'lim) yo'nalishi

1-kurs magistranti

Annotatsiya: Tiflopsixologik adabiyotlarda ko'rlar va ko'rish qobiliyatining zaiflari hissiyotlari va hissiyotlarini eksperimental tadqiqotlar juda kam uchraydi. Ko'plab asarlarda ko'rnining hissiy holati va his-tuyg'ularini kuzatish yoki o'z-o'zini kuzatish orqali tasvirlangan (A. Krogus, F. Tsex, K. Burklen va boshqalar). His-tuyg'ular va hissiyotlar, inson uchun u uchun ahamiyatli bo'lgan narsalarga nisbatan haqiqiy munosabatlarining aksi bo'lib, ko'rish qobiliyati ta'sirida o'zgarishi mumkin emas, bunda hissiy idrok sohalari torayib, ehtiyojlar va qiziqishlar o'zgaradi. Boshqa tomondan, ko'zi ojizlar va ko'rish qobiliyatiga ega bo'lmaganlar, shuningdek, ko'rish qobiliyatiga ega bo'lganlar, hissiyot va hissiyotlarning "nomenklaturasi" ga ega va bir xil his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni namoyish etishadi, garchi ularning rivojlanish darajasi va ko'rish darajasi ko'rish qobiliyatidan farq qilishi mumkin (A.G. Litvak, K) .Pringle, B. Yomuliki, N. Gibbs, D. Uorren). Shunday qilib ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi ko'rishda nuqsoni bor bolalarning tarbiyasi va o'quv jarayoni haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: zaif ko'ruvchilar, ta'lim va tarbiya, kompetensiya, ko'ruv maydoni, ko'rish o'tkirligi.

Maktabgacha tarbiya tizimi davlat, ijtimoiy xarakterga ega bo'lib, muhim ijtimoiy masalalarni hal qiladi: ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarni har tomonlama kamol tptirish; ko'r va zaif ko'ruvchilar nuqsonli rivojlanishini oldini olish; korreksiyalash va ularning sog'ligini himoyalash va mustahkamlash; Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarni tarbiyalash va maxsus ta'lim berishda oilaga ko'maklashish maqsadida maxsus va oilaviy M.T.M. qoshida ochilgan maktabgacha tarbiya muassasalari tashkil etilgan. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarga maxsus M.T.T larda maqsadli ta'lim va tarbiya berish jarayonida ularga normal psixik rivojlanishni ta'minlash, ilk bolalik davridagi noto'g'ri tarbiya natijasida yuzaga keladigan ikkilamchi nuqsonlarni korreksiyalash, kompensasiyalash mumkin.O'zbekiston Respublikasida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ta'lim tashkilotlar O'zbekiston Respublikasi vazirlar mahkamasining 2010 yil 18iyundagi 117-sonli qaroriga muvofiq tashkil etilgan. Qarorga muvofiq maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ko'rishda og'ir nuqsonlar bo'lgan bolalar-ko'zi ojizlar,ambliopiya va g'ilaylik, zaif ko'ruvchilar ta'lim tarbiya olishlari mo'ljallangan.Ta'lim muassasalarga 2-3 yoshdan, har bir guruhga 6-8nafardan qabul qilinishi mo'ljallangan. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun bog'chalar faoliyatida 4 asosiy vazifani belgilash mumkin. Ularning bajarilishi va faqat bolalarning umumta'lim dasturlarini o'zlashtirishga imkoniyatlarini, balki rivojlanishdagi ikkilamchi nuqsonlarni korreksiyalash va kompensasiyalashni ta'minlaydi.

Ko'ruv jarayonining buzilishi tug'ma va keyinchalik paydo bo'lishi mumkin. Tug'ma ko'rlik homilaning ona qornidagi vaqtida bo'lgan kasalliklar va shikastlanish oqibatida paydo bo'lishi mumkin yoki ba'zi bir ko'ruv nuqsonining nasldan- naslga irsiy o'tishi natijasida bo'lishi mumkin. Odatda qiyinchilik paydo bo'lgan ko'rlik ko'ruv organlarining kasallanishi oqibatida – to'r parda , shox parda markaziy nerv sistemasining kasalliklari (meningit, miyadagi shish, meningoensefalit) organizmning umumiy kasallanishi oqibatida (qizamiq, gripp) miyaning travmatik shikastlanishi oqibatida paydo bo'lishi mumkin. Ko'ruv analizatorining buzilishlari rivojlanuvchi va turg'un turlari mavjud. Rivojlanadigan ko'ruv nuqsonida patologik jarayonlarning ta'sirida ko'ruv jarayonining doimiy ravishda yomonlashuvi ro'y beradi. Masalan, glaukomada ko'zning ichki bosimi ko'tarilib ketadi va ko'z to'qimalarida o'zgarishlar sodir bo'ladi. Sanitar – gigiyenik normalarga rioya qilinmaganda (o'quv va yozuvda) ko'zning yaqindan ko'rish va uzoqdan ko'rish sodir bo'ladi. Ko'rlar va zaif ko'ruvchilarda ularni o'rab turgan dunyoni idrok eti shva bilishda teri orqali bilish muhim ahamiyatga ega. Taktil idrok etish har xil kompleks sezgilar (qo'l tekizish, bosim, issiqlik, sovuqlik, og'riq, materialning

fakturasi va boshqalar) orqali ta'minlanadi va bular orqali narsalarning shakllari, o'lehamlari va har xil proporsional aloqalar aniqlanadi. Ter iva shilimshiq qavatdagi nerv qoldig'lari tomonidan qabul qilingan har xil sezgilar bosh miya qobig'ining qo'l va barmoqlar ishi bilan bog'liq bo'limiga yuboriladi. Ko'rlar va ko'zi o'jizlar xudi shunday qo'llari va barmoqlari bilan "ko'rishga" o'rganadilar. Ko'rlar va zaif ko'ruvchilarning har xil faoliyat turlarida teri orqali bilishdan tashqari eshituv va nutq ham muhim ahamiyatga ega. Ko'rlikni kompensasiyalashning birinchi stadiyasida yaratilgan defferensialangan eshituv va ovoz reaksiyalari narsalar bilan dastlabki tanishuvda va atrofdagi odamlar bilan muloqatda muhim rol o'ynaydi. Ko'r bola odamlarning diqqatini jalb qilish maqsadida tovushlar va so'zlardan foydalanadi. Kattalarning shunga mos reaksiyalari bolani unga nisbatan emotsiyasini (hayojonini) oshiradi. Ko'rlar va zaif ko'ruvchilar tovushlar orqali narsalarni va ularni o'rab turgan muhitning fazoviy xususiyatlarini erkin ifodalaydilar. Ular tovush orqali manbani va uning joylashishini ko'zi ko'radiganlardan aniqroq aniqlaydilar. Ko'ruv protsessii buzilgan shaxslarda fazoviy eshituv juda yuqori darajada rivojlanganligi har xil tovushlar maydonida oriyentirovka olish shartligi sababli yuzaga keladi. Shu sababli ko'rlar va zaif ko'ruvchilar ta'lim va tarbiya protsessida differensiyaga mashqlar o'tkaziladi- narsalarning xarakterlarini tovush yordamida farqlanadi va bohalanadi, murakkab tovush maydonini analiz va baholash, tovush signallari aniq bir narsalarga, moslamalarga, mexanizmlarga va bu ularda yuz berayotgan protsesslarning yuzaga chiqishidan bo'ladi. Ko'ruv jarayoni buzilgan shaxslarning har xil faoliyat turlarini muvaffaqiyatli egallash (predmetli, o'yin, mehnat, o'qish) ko'rgazmali qurollar bilan yuqori darajada ta'minlanish va rivojlantirish, fazoviy fikrlash fazoviy mo'ljalga olishni egallash bilan bog'liq. Fazoviy oriyentirovka fazoda (maydonda) erkin harakatlanishning muhim qismidir. Shunday qilib, ko'rishda nuqsoni bor bolalarni ikki guruhga ajratish mumkin.

1. Ko'rlar. 2. Zaif ko'ruvchilar.

Ko'rlar ko'ruv o'tkirligiga ko'ra 2 turga bo'linadi.

Total ko'rlar. 0 ko'rish o'tkirligi.

Qisman ko'rlar. Ko'rish o'tkirligi 0,05 gacha

Kelib chiqish sababiga ko'ra:

1. Tug'ma ko'rlar.

2. Orttilgan ko'rlar.

Zaif ko'ruvchilar ko'rish o'tkirligiga ko'ra quyidagicha turga bo'linadi.

0,05dan 0,1 gacha 0,1dan 0,2 gacha

0,2 dan yuqori 0,4 va 0,9 gacha ,

Ko'r va zaif ko'ruvchi bolalarda birlamchi nuqsonlar patologiyasi yuzaga keladi: ko'rish o'tkirligi, rang ajratish, ko'rish maydoni, yorug'likni sezish va hakozi. Ko'ruv o'tkirligi – ko'zni bir-biridan eng kam masofada turgan ikki nuqtani ayrim-ayrim ko'ra olish layoqatidir.

Ko'ruv maydoni – bu odam ko'zlari va boshni qimirlatmay turganida ko'rib idrok etadigan maydondir.

Yorug'lik sezish. Ko'zni qonunlikka qarab adaptometrlar maxsus asbobda yorug'likda tekshiriladi.

Maxsus va to'g'ri tanlangan o'qitish metodikasi qo'llanmasligi natijasida ikkilamchi nuqsonlar yuzaga keladi, bular quyidagilar bo'lishi mumkin.

sensor apparatlarning to'liq shakllanmaganligi;

tasavvur va tushunchalar borasidagi kamchiliklar;

fikrlashdagi kamchiliklar;

nutq rivojlanishidagi kamchiliklar;

harakatdagi kamchiliklar;

Faqat maxsus ta'lim-tarbiya sharoitidagina ikkilamchi nuqsonlarni korreksiya qilishga sharoit mavjuddir.

Ikkilamchi nuqsonlar namoyon bo'ladigan sohaslar.

Ambliopiya bilan og'rigan bolalarda ko'rib idrok etish, harakat sohasida (harakatlar aniqligi, koordinasiyasi buzilgan, mayda matorika makonda oriyentrlash, oynada aks etganda o'ng va chap tushunchalari rivojlanmagan) predmetli tasavvurlar sohasida hajm biroz kichikroq bo'ladi. Ko'r bolalarda predmetli tasavvurlar zahirasi ancha kam, ular mavjud tasavvurlar obrazlar bilan ishlashda qiynaladilar. Maktabgacha yoshdagi ko'r bolalarda harakatchanlik sustligi, harakat malakalarini aniq shakllanmasligi, makonda oriyentirlash ancha builganligi, makondagi yo'nalishlarni ajratishda nuqsonlar, makonda harakatlanish chog'ida oriyentrlashda qiyinchiliklar kuzatiladi. Ko'r bolalarda ikkilamchi nuqsonlar bilish faoliyatida ham

namoyon bo'ladi, predmetlar haqida tasavvurlar o'jizligi, predmetlar haqida tasavvurlar yo'qligi, tasavvurlar uzuq-yumuqligi va boshqasidir. Qisman ko'radigan va zaif bolalarda saqlangan ko'rish funksiyalarini rivojlantirish, ambliopiya va g'ilay bolalarni ularni normagacha tibbiy va pedagogik vositalar bilan tiklash. Bolalarning rivojlanishi o'quv dasturni o'zlashtirish uchun ularning psixik – jismoniy rivojlanishi xususiyatlarini hisobga olgan holda qulay sharoitlar yaratish. Bola hayotining dastlabki oy yillaridagi noto'g'ri tarbiya natijasida yuzaga keladigan ikkilamchi nuqsonlarni korrektsiyalash. Ko'rishda nuqsoni bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim, o'yin, mehnat, faoliyati kompensator usullarini shakllantirish. Maxsus vazifalarni hal etishda har bir mutaxassis vrach oftalmolog, tiflopedagog, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bog'chasi tarbiyachisining roli garchi o'zaro bog'liq va o'zaro bog'langan bo'lsada, ular ko'p qirralidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avetisov E.S., Kovalevskiy E.I., Xvatova A.V. Bolalar oftalmologiyasi bo'yicha qo'llanma. M, 1987. 199-210.
2. Alekseeva V.V., Lisyutenko O.N. Oddiy ontogenezli bolalarning hissiy-shaxsiy rivojlanishi // Integrativ bolalar bog'chasining ish tajribasi. M.: Terinf, 2004. 137-143.
3. Anikeeva N.P. Ota-onalar tomonidan o'yin, Novosibirsk, 1994. 144 s.
4. Badulina O.I. Maktabgacha yoshdagi bolalarning hissiy farovonligining pedagogik asoslari. Xulosa. dis Nomzod fanlar. M., 1998. 18 b.
5. Bojovich L.I. Shaxs va uning bolalikda shakllanishi. Sankt-Peterburg: Peter, 2009. 400 p.
6. Boychenko N.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rolli o'yinlari. Kiev, 1982. 302 p.
7. Breslav G.M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aloqani hissiy jihatdan tartibga solish muammolari // Psixologiya muammolari. 1984. № 3. P. 53-59.
8. Breslav G.M. Bolalikda shaxsiyatni shakllantirishning hissiy xususiyatlari: normalar va og'ishlar. M., 1990. 39-56-yillarda.